

UDK 910.1

REGIJA KAO PODRUČJE SUKOBA DRUŠTVENIH I INDIVIDUALNIH INTERESA

JAROSLAV VENCALEK

Izvadak:

Članak se bavi čimbenicima koji utječu na izdvajanje, oblikovanje i razvoj regije. Ističe se da osim racionalnih čimbenika, prvenstveno gospodarskih, ali i demografskih i prometnih i dr., postoje i iracionalni. Ti su čimbenici ponajprije u sferi odnosa pojedinca i društva, oni su socijalni i psihološki. Iracionalni su čimbenici usko povezani s razvojem kulture, te osjećajem pripadnosti jednom kraju, odnosno regiji. Osim toga, na postojanost i razvoj regionalne svijesti, a time i regije, utječu i odgojni i obrazovni čimbenici.

Ključne riječi:

regija; društveni interesi; individualni interesi; novo poimanje regije; etika; moral; domoljublje

REGION AS A FIELD OF CONFLICT OF SOCIAL AND INDIVIDUAL INTERESTS

Abstract:

The paper deals with the factors which are influencing the differentiation, formation and development of a region. It is emphasised that besides rational factor, primarily economic and also demographic, transportation etc., there are irrational factors. Those factors are in the sphere of relationships between individuals and society, i.e. there are of sociological and psychological nature. Irrational factors are connected with the cultural development and feelings of belonging to a specific region. Besides, for the persistence and development of regional conscience (and accordingly region itself) very important factors are upbringing and education.

Key words:

region; social interests; individual interests; regional conscience; ethics; moral; patriotism

UVOD

U geografskom određivanju regije danas je zanimljivo kako je u postkomunističkim zemljama prihvaćena metoda i kriteriji poimanja regije, koji u osnovi proizlaze iz intenziteta prostornih veza stanovnika između mjesta u kojima stanuju i onih naselja u kojima rade. Značajno uključivanje toga principa u društvenu praksu poduprto je i time što migriranja stanovništva za poslom imaju u većini europskih postkomunističkih zemalja vrlo izrazit regiotvorni karakter. To, dakako, vrijedi i za područje Češke, gdje se migracije, kao i njihov utjecaj na formiranje regija, u geografskoj literaturi aktivno proučavaju još od 70-ih godina.

Prostorna dinamika stanovništva (migracije, dnevne migracije i slično) predstavlja jednu od važnih oblika socijalno-ekonomskih aktivnosti, a koja pak uvjetuje nastanak i oblikovanje regije. U svakoj regiji egzistira jedinstveni zbir precizno definiranih mreža centraliteta, koje su fizički ili funkcionalno međuzavisne. Postojanje tih mreža može biti vezano kako na socijalno-ekonomsku tako i na fizičkogeografsku sferu (tako je, primjerice, u razdoblju intenzivne industrijalizacije nastala specifična regija Sjeverna Moravska i Češka Šleska).

Baviti se istraživanjem i uvažavanjem samo jedne komponente (kriterija) u oblikovanju regije, bilo bi svakako besmisleno. Također je pogrešno formiranje regije objašnjavati samo materijalnim (racionalnim) razlozima (kao, primjerice, proizvodnim aktivnostima čovjeka). Ti razlozi ili kriteriji bez sumnje imaju važan, a ponekad i presudan utjecaj na karakter regije, ali u obzir valja uzeti i druge, manje racionalne faktore. Kao važan takav faktor valja istaći odnos društvenih (makro) i individualnih (mikro) interesa, koji su najčešće u značajnoj opreci. To su razlike između djelatnosti društvene strukture i individualnih ljudskih htijenja, razlike proizašle iz analize pojava

koje možemo opažati svojim osjetilima i analize unutrašnje svijesti ljudi, njihovih težnji, mašte, intelekta ili duhovne razine stanovnika određene regije.

VANJSKI I UNUTRAŠNJI SVIJET

Šezdesetih godina upozoreno je na neadekvatnost korištenja "idealnog modela čovjekova ekonomskog ponašanja" - to jest čovjeka koji raspolaze potpunim informacijama i nudi optimalna rješenja koja vode postizanju određenoga cilja. U skladu s takvim novim postavkama dolazi i to uključivanja novih, posve različitih principa u poimanju regije. Ponajprije, priznata je činjenica da je unutrašnja dinamika razvoja regije uvjetovana vanjskim socijalno-ekonomskim vezama (mrežama širih odnosa i međuzavisnosti).

Sadržajno i prostorno regija je izložena stalnim promjenama, koje su ponajprije rezultat tržišne konkurencije, odnosno djelovanja tržišno organiziranih društvenih snaga. Promjenljivost tržišnih pritisaka kao da je sama po sebi uvjetovala rastuće ili prigušujuće tendencije u razvoju regije. Najvažnija posljedica takvih kretanja regionalnog razvoja, zasigurno jest poimanje regije kao dijela šireg prostora iako u racionalnim (ponajprije ekonomskim) dimenzijama.

Tek od 70-ih godina je čisto racionalnom, ekonomskom faktoru kao determinanti nastanka i razvoja regije, dodano i kompleksno shvaćanje socijalnih i dijelom iracionalnim čimbenika kao faktora formiranja regije. Dakle, taj vrlo varijabilni ljudski faktor priznat je kao važan u prostoru: priznate su slabe i jake strane ljudske egzistencije, njihove vrline i mane, ograničene mogućnosti spoznaje, njihove suprotnosti u ponašanju i slično (teorija Weicha i Marcha).

Dominantna paradigma suvremenoga razvoja postaje neformalnost, individualno poduzetništvo i evolucija. Pod evolucijom se pritom

podrazumijeva sveopći princip napretka, koji proistječe iz interakcija između jednostavnih socijalno-ekonomskih sustava i promjenljivih vanjskih i unutrašnjih odnosa u životu stanovništva. Regija prema novom shvaćanju postaje prostor u kojem se na najrazličitije načine održavaju razlike između racionalnih (ekonomskih) i iracionalnih (socijalnih, psiholoških) čimbenika formiranja i razvoja.

Unutrašnji svijet ljudi, koji žive u regiji i njezin su primarni čimbenik, predstavljen je intelektualnom i duhovnom razinom. Presudno mjesto u razvoju ljudskog intelekta ima iskustvo. Ono se na mlađe generacije prenosi odgojem i obrazovanjem. Razvoju intelektualnih mogućnosti svakako pridonosi znanost, odnosno eksperimenti i istraživanja. Poznato je da se trajno uspješne regije tek djelomično usmjeravaju na korištenje saznanja drugih, nego se maksimalno trude da vlastitim novim idejama, dakle vlastitim stvaralaštvom, održe i unaprijede razvoj (korištenje vlastite kreativnosti).

Iz tih razloga bilo bi neophodno i u zemljama u tranziciji (postkomunističkim državama) što prije shvatiti neponovljivu i važnu ulogu odgoja, obrazovanja i znanosti, a u tom sklopu i funkcija koje prethode neposrednoj proizvodnji (istraživanja, marketing, potvrđivanje nultih serija itd.). U tom procesu je važno izgraditi odgovarajuće sustave stimulacije stvaralačkih aktivnosti ljudi progresivnim materijalnim, ali i društvenim napredovanjem i položajem.

Svako negativno nastojanje (misao) ima štetan utjecaj na život i razvoj. Primjerice, kao što je alkoholizam ili droga opasna za čovjekovu fizičku egzistenciju (naravno i na intelekt i duh), tako je i izričita utrka za financijskim dobitkom i (samo) materijalnim bogatstvima štetna za duhovni svijet ljudi.

Iz svega toga proizlazi da je jedan od važnih zadataka zemalja u tranziciji u odnosu na razvoj regija, također i usmjeravanje razvoja svijesti svojih stanovnika prema humanom razvoju

pojedinih područja, te u tom sklopu u daleko većoj mjeri analiziranje i afirmiranje individualnih interesa i potreba stanovnika regije. To ponajprije znači respektiranje novih ideja, novih pristupa, novih metoda odnosa. I u najmanjim samoupravnim i upravnim jedinicama valja analizirati nade, težnje, želje i vjerovanja stanovnika, jer su to također vrlo važni elementi za razvoj regije i za skladniji život u njoj.

MORAL - DIO UNUTRAŠNJEG SVIJETA ČOVJEKA

Humano i harmonično funkcioniranje regije nije ovisno samo od funkcioniranja tehnološkijske mreže odnosa organa državne uprave i samouprave, te proizvodnih i neproizvodnih subjekata, ili pak širih mreža državnih i nedržavnih organizacija i institucija. Spomenutim regiotvornim čimbenicima valja pribrojiti i druge, možda manje značajne, socijalno-geografske i psihološke regiotvorne elemente. U takve regiotvorne čimbenike možemo ubrojiti duh javnoga života ili suživota ljudi, specifične regionalno diferencirane tipove kulture i slično. Ti socijalni regiotvorni čimbenici snažno se održavaju u međuljudskim odnosima u regiji i to ne samo u neposrednoj okolini (životni partner, djeca, obitelj, obiteljska i lokalna zajednica), već i u odnosu na širi spoznajni svijet (regija, država, europeizam, internacionalizam), te dakako na kraju i na odnos prema samome sebi (unutrašnji svijet i život samoga čovjeka).

Ovaj čimbenik, koji je pri poimanju regije počesto zanemaren (i to ne samo od strane geografa), pokazuje se u oblikovanju i razvoju regije ponekad i važnijim od djelovanja racionalnih (ekonomskih) regiotvornih faktora. Razina humanog i harmoničnog razvoja regije doista uvelike zavisi o tomu koliko duboko su ukorijenjeni moralni i duhovni pozitivni stavovi u podsvijesti ljudi i društva.

Prema tomu, bitan aspekt razvoja regije i u zemljama u tranziciji (baš kao i u ekonomski razvijenim državama) jesu suprotnosti između društvenih i individualnih interesa ljudi, odnosno razlike između javnoga i privatnoga mora-la. Mladi, nakon povijesnih peripetija društve-noga razvoja druge polovice 20. stoljeća, nisu posve sigurni vrijede li u okolini u kojoj žive i djeluju i dalje tradicionalne moralne vrije-dnosti, kao što su suosjećanje, poštenje, dobar ukus, solidarnost, poštovanje kultura drugih regija i naroda, spremnost ponašanja prema općim društvenim normama, čuvanje prirode i slično.

Nasilje i gotovo organizirani amoral (primjerice, kult fizičke snage koji se slavi na televiziji i slično), zauzimaju u socijalnim odnosima među ljudima sve veći opseg i značenje. Štoviše, egzistiranje i usvajanje brzih tehnoloških i materijalnih promjena, koje emitiraju i propagiraju zemlje ekonomskog rasta (a što je u postkomunističkim državama intenzivno prihvaćeno), kao da vode društvo u prostor i vrijeme iznad i izvan trajnih moralnih vrijednosti. Govori se, na kraju, o "moralnom relativizmu", dakle o ograničavanju valjanosti moralnih vrijednosti i nužnosti prihvaćanja promjena degradirajućih normi društvenoga života.

Treba li vječna i prirodna suprotnost između primjene društvenih i individualnih interesa ljudi u regijama poprimiti karakteristike ograničavanja individualnih sloboda i inicijativa? Odnosno, društvo se očito razvija u smjeru ograničavanja osobnih sloboda, budući da bez toga procesa izgleda nema egzistencije trajnih sloboda širega društva. I istraživanja provedena u javnom mijenju Češke, u ožujku 1996. godine, potvrđuju da su se ljudi spremni odreći dijela osobnih sloboda u korist osiguranja opće sigurnosti i opće slobode. Pad moralnih ustaljenih vrijednosti u regijama, doveo bi bez sumnje do novih konflikata, nesporazuma i do sve većeg nasilja.

INDIVIDUALNI INTERESI, RODOLJUBIVI OSJEĆAJI I OPĆI MORAL

Uvažavanje individualnih interesa ljudi u regijama ne znači uvođenje određenih prednosti jednih prema drugima, preferiranje brojnijih zajednica u odnosu na manje brojne, nego otkrivanje vlastitih principa supripadnosti s okolinom u kojoj se živi, te nastojanje ostvarivanja vlastitog identiteta s karakteristikama regije. Otkrivanje principa pripadnosti regiji znači da smo sposobni, na temelju svojih iskustava, reći drugima nešto posebno i originalno, kao i da smo sposobni stvoriti takve materijalne i kulturne vrijednosti koje će preuzeti i ostali i koje mogu značajno obogatiti njihova saznanja i život.

Taj princip identiteta čovjeka kao socijalnoga bića, razvijen je već iz bioloških odnosa novorođenčeta i majčinske okoline i povezanosti s roditeljima, rođacima, ostalom djecom iz okoline, a kasnije i uklapanjem u širu društvenu zajednicu regije. Dakle, taj se identitet stvara od mikro razine (kuće, ulice, gradske četvrti), sve do hijerarhijskih viših postornih struktura (primjerice do etničkog područja, države, šire regionalne ili globalne pripadnosti).

Značajno mjesto pri predočavanju pripadnosti ljudi hijerarhijski najrazličitijim razinama prostora pripada domoljubnom odgoju i stvaranju pozitivnih rodoljubivih osjećaja. Dakako, to se nikako ne odnosi na patriotske osjećaje koji bi imali oznake šovinizma i nacionalnog isticanja jednih iznad drugih. Domoljublje je vrlo pozitivno u smislu jačanja osjećaja ponosa prema povijesnom razvoju i pozitivnim karakteristikama vlastitoga naroda i kraja (regije). To je progresivni vezni "materijal", koji rađa osjećaj za pripadnost i za aktivnost u smjeru poboljšavanja života i odnosa u mikro i makro prostoru.

Izražavanje ponosa na tradiciju u institucijama koje djeluju u regiji, ali i isticanje

karakteristika područja i specifičnosti ljudskih djelatnosti koje ističu posebnosti kulturnog i drugog stanja regije, pripada u važni, neodvojivi dio rodoljublja i domoljublja.

Predočavaju li ljudi tu pripadnost regiji i vide li rezultate svojih zalaganja (prosperitet regije, osobna sponzorstva i slično), svakako da će jačati njihov osjećaj zajedničke odgovornosti za javne stvari i brige za razvoj. Time jača pozitivni odnos stanovnika prema općini u kojoj žive, prema regiji, kao i državi u cjelini. Jačanje rodoljubivih osjećaja, zapravo je i jačanje općega morala. S druge strane, gušenjem rodoljubivih osjećaja i ponosa vlastitom regijom, dolazi do pada javnoga morala i otvara se polje djelovanja negativnog diferenciranja društva u regiji.

ZAKLJUČAK

Shvaćanje regije ne može se ograničiti samo na racionalnu organizacijsko-upravno tehnologiju (strukturu), proizvodne odnose (napredak industrijske i druge tehnologije), prostorni aspekt razvoja stanovništva (rast, migracije), jer bi takvo shvaćanje regije kao

krajnji rezultat imao stagnaciju ili čak negaciju regije.

Razvoj regije nužno je uočavati u neprekidnom pročišćavanju, uzajamnoj susretljivosti i ispreplitanju društvenih i individualnih interesa. Ljudima koji se trude doseći demokratski razvoj društva, treba omogućiti stalno produbljivanje spoznaja o promjenama i o ranjivosti socijalnih mogućnosti regije. Ljudi se mogu u svojoj regiji dobro osjećati ukoliko su u mogućnosti da neprekidno sudjeluju vlastitim stvaralačkim aktivnostima u životu regije. To je moguće ostvariti samo u prilikama kada se individualni i regionalni identitet i interesi poklope u većini elemenata.

Konkretan prilog realizacije toga teškoga cilja, predstavlja u Češkoj, primjerice, i objavljivanje udžbenika "Geografija mjesne regije", koji je namijenjen osnovnim i srednjim školama. Ti su udžbenici odlično opremljeni, suvremeno koncipirani, te podastiru najrelevantnije značajke pojedinih čeških regija (primjerice Valašsko, Sjeverna Moravska, Češka, Šleska i druge).

S češkog preveli: Vesna Kovač-Peršić i Dragutin Feletar

LITERATURA

- Havel, V.: Projev v Poslanecké sněmovně. Právo, roč. 6, č. 11, s. 6.
- Hill, N. (1990.): Myšlením k bohatství. Praha, Pragma, 208 pp.
- Matlović, R. (1992.): Behaviorálna geografia, geografia percepcie a výskum vnútornej štruktúry mesta. In: Regionálne systémy životného prostredia. Nitra, Nitranská univerzita, s.139-143.
- Mishane, E. J. (1994.): Spor o ekonomický růst. Praha, Slon, 200 pp.
- Peters, T. J. & Waterman, R. H. (1992.): Hledání dokonalosti. Praha, Libertas, 296 pp.
- Vencálek, J. (1991.): Dimenze vnitřního času ve vztahu člověka a přírodního prostředí na příkladu pohraničních regionů Hornoslezské pánve mezi ČSFR a Polskou republikou. In: Człowiek i jego środowisko w Górnosłaskim regionie przemysłowym, Sosnowiec, Uniwersytet Śląski, s.111-114.
- Vencálek, J. (1993.): Tvůrčí potenciál obyvatel, rozhodující sociálně-ekonomický nástroj regionálního rozvoje. In: Sborník referátů 10. Severomoravského demografického kolokvia, Frýdek-Místek, Okresní úřad, s.210-216.
- Vencálek, J. a kol., (1993.): Valašsko-geografie místního regionu pro základní školy. Zlín, Školské úřady Vsetín, Zlín, Kroměříž, 96 pp.
- Vencálek, J. a kol., (1995.): Severní Morava a české Slezsko - geografie místního regionu pro základní školy. Český Těšín, Olza, 112 pp.
- Vencálek, J. (1995.): Rozvoj vnitřního prostředí lidí - rozhodující faktor sociálně-ekonomických proměn postkomunistických zemí. In: Procesy transformacji w krajach postkomunistycznych, Wrocław, Akademia Ekonomiczna, s.161 - 165.

Shrnutí

REGION JAKO ÚZEMÍ STŘETU SPOLEČENSKÝCH A INDIVIDUÁLNÍCH ZÁJMŮ

Jaroslav Vencálek

Česká republika je členěna na 76 administrativně - správních územních celků (okresů). Vytvoření vyšší územních celků (regionů, zemí, krajů), přes výraznou společenskou naléhavost se dosud nepodařilo uskutečnit.

Nejde přitom jen o racionálně chápanou technologii organizačně - řídicích struktur (např. administrativně - správních), technologii produkčních vztahů (např. průmyslově výrobních), či gravitaci obyvatel do center pracovních příležitostí (např. regiony dojížděky obyvatel do průmyslu).

Jede o to, aby ryze racionální ekonomický faktor regionálního rozvoje byl nahrazen komplexně pojatou sociální činností člověka v krajině.

Humánní fungování regionů a tedy i státních útvarů není odvislé jen od technologie vztahů řídicích struktur a výrobních aktivit, ale, a to především od sociálně regionotvorných faktorů, jakými jsou např: duch veřejného života a vzájemné soužití lidí či specifické a územně, diferencované se projevující aktivity jednotlivých typů lidské kultury.

Summary

REGION AS A FIELD OF CONFLICT OF SOCIAL AND INDIVIDUAL INTERESTS

by JAROSLAV VENCELEK

Czech Republic is divided into 76 territorial administrative units. The development of greater regions so far (after the Czech independence) was not achieved, although there were initiatives. So far, in the process of territorial administrative division the historical, demographic, economic, transport and other factors were respected. But, if we take into account (and we should) complex human values and social factors in general, than there is an

obvious need for greater regions in Czech Republic.

Humane function of a region depends not only from administrative function and other rational factors, but in large part from factors of identity and regional conscience. Those irrational factors are strongly related to the social and cultural development, to the history, types of culture and feelings of belonging to the region as well as patriotic feelings in general.

Doc.dr. Jaroslav Vencálek, CSc., Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity, Hladnovská 9, 71000 Slezská Ostrava, Česká republika